

Article Info	RESEARCH ARTICLE ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Study Based on People and Place of the process of Urban Renewal in Ayvansaray District	
Corresponding Author	Meltem BALI Marmara Üniversitesi, Yerel Yönetimler ve Kent Politikaları Doktora Programı balimeltem@gmail.com	
Received Date	20.02.2020	
Accepted Date	13.05.2020	
Author / Authors	Meltem BALI ORCID: 0000-0002-4741-349X	
How to Cite	BALI, Meltem (2020). Ayvansaray Mahallesi Örneğinde Kentsel Yenileme Sürecinin Mekân ve İnsan Odağında İncelenmesi. Kent Akademisi, Volume 13, (41) Issue 1, Pages, 97-111.	

Ayvansaray Mahallesi Örneğinde Kentsel Yenileme Sürecinin Mekân ve İnsan Odağında İncelenmesi

Meltem BALI¹

ABSTRACT:

The fact that the globalization process creates a competitive environment on the basis of cities affects the use of place and this creates capital accumulation places. The cities, which are regarded as global competitive instruments, emphasize their local dynamics in order to distinguish it from other cities around it, or make the image of the attraction visible by presenting modern indicators. When we consider modernization indicators within the framework of new and different concepts, we can evaluate the formal changes in urban place with the concept of urban renewal. The spatial dynamics and human element of the concept in the example of Istanbul Ayvansaray District constitute the subject of this study. The presence of the historical character of the place and the fact that the building stock with the identity in the place was the scene of various change activities within the context of the urban renewal process was decisive in the study of the district in question.

The field study has been realized by using the semi-structured interview interview technique within the context of qualitative research, 50 people were interviewed in this context and the knowledge, perception and expectation of the participants were evaluated with various questions about the urban renewal process. The group involved in the field research, shopkeepers, coaches, art historians, muhtar, waitresses, housewives, teachers, etc. consists of people who belong to various professions.

Urban renewal activities in Istanbul, which is a global / historical city, with the data obtained within the context of the study, emphasizing the elements in the changing / transforming life practices of the local actors who are the main users of the place, the differentiation in the ways of using the place, the shops and housing areas with changing functions, frequently emphasized price changes, It is examined in the context of the danger of deterioration of historical texture and in this direction, it is aimed to contribute to the literature with the current study.

Keywords: Ayvansaray, Urban renewal, Place, District, Value of place

¹ Marmara University, balimeltem@gmail.com

ÖZ:

Küreselleşme sürecinin kentler bazında bir rekabet ortamı oluşturması mekân kullanım biçimlerini etkilemekte ve bu durum sermaye birikim mekânlarını meydana getirmektedir. Küresel rekabet aracı olarak görülen kentler çevresindeki diğer kentlerden ayrılmak adına yerel dinamiklerini vurgulamakta yahut modern göstergeler sunarak cazibe mekânı imgesini görünür kılmaktadır. Modernleşme göstergelerini yeni ve farklı kavramları çerçevesinde ele aldığımızda kentsel mekândaki biçimsel değişimleri kentsel yenileme kavramı ile değerlendirebilmekteyiz. Kavramın İstanbul Ayvansaray Mahallesi örneğindeki mekânsal dinamikleri ve insan unsuru bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Mekânın tarihi karakterinin bulunması ve mekânda yer alan kimlikli yapı stoğunun kentsel yenileme süreci kapsamında çeşitli değişim faaliyetlerine sahne olması söz konusu mahallenin araştırma sahası olarak incelenmesinde belirleyici olmuştur.

Alan çalışması nitel araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiş, bu kapsamda 50 kişi ile görüşülmüş ve kentsel yenileme sürecine dair yönlendirilen çeşitli sorularla katılımcıların konuya yönelik bilgisi, algısı ve beklentisi değerlendirilmiştir. Saha araştırmasına dahil olan grup esnaf, antrenör, sanat tarihçi, muhtar, garson, ev hanımı, öğretmen vd. olarak çeşitli meslek dallarına mensup kişilerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler ile küresel/ tarihi bir kent olan İstanbul'da gerçekleşen kentsel yenileme çalışmaları, mekânın asıl kullanıcıları olan yereldeki aktörlerin değişen/ dönüşen yaşam pratikleri ile mekân kullanım biçimlerindeki farklılaşma, işlevleri değişen dükkânlar ve konut alanları, sıklıkla vurgulanan fiyat değişimleri tarihsel dokunun bozulma tehlikesi bağlamında incelenmekte ve bu doğrultuda mevcut çalışma ile literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ayvansaray, Kentsel yenileme, Mekân, Mahalle, Mekân değeri

GİRİŞ:

Yaşanabilir kentler oluşturmak küresel kent vizyonu olarak belirlenen ölçütlerden birini oluşturmaktadır. Müşterek kullanılan mekânlar özellikle tarihsel kimliğe sahip alanların kullanım biçimleri oluşturduğu rantsal değer ile öne çıkmaktadır. Tarihsel mekânlar kent kimliklerinin simge yapılarını oluşturmak işlevini gören birer belge niteliği taşımakta ve bu bağlamda kentsel mekânın korunması önem kazanmaktadır. Koruma çalışmalarının bütüncül bir formda insan ve mekânı ayırtırmadan gerçekleştirilmesi bu çalışmanın temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Geleneksel Türk- İslam mimarisinin yoğunlukta olduğu Ayvansaray Mahallesi insan ve mekânın organik birlikteliğinin ve geleneksel kent yaşamı imgesinin temel nüvelerinden olan konut ve bahçe ilişkisinin sürdüğü bir alan olarak önem taşımaktadır. İstanbul'un aldığı göçlerin etkisiyle nüfusun biriktiği bir alan olan Ayvanaray Mahallesi kültürel ve mimari bir kimlik kazanmakta ve heterojen bir nüfus yapılanmasına mekân olmaktadır. Nüfusun kentsel deneyimleri hafıza mekânlarının oluşumunu sağlamakta ve bu durum kentsel yenileme mekânlarını öne çıkarmaktadır.

Mahalle sakinlerinin bilgi ve algı düzeyleri, mekân kullanım biçimlerindeki farklılıklar ve deneyimsel farklılıkların etkisiyle kentsel yenileme mekânlarının bir temsilini oluşturan mahalle İstanbul şehir tarihi içerisinde yer bulduğu geçmişle tarihsel bir mekânda kentsel yenileme uygulamalarının kesitini sunmaktadır. Bu hususlar mekânın araştırma sahası olarak belirlenmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır. Söz konusu çalışma, kapsamlı saha araştırması sonucu elde edilen verilere istinaden Ayvansaray Mahallesi'ndeki kentsel yenileme çalışmasına yönelik inceleme getirmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan varsayım Ayvansaray Mahallesi'nin tarihsel, toplumsal ve kültürel arka planının İstanbul'un küresel ve yerel hafızasında konumlanışı dolayısıyla kentsel yenileme kavramının mekânda, mekân kullanıcılarının deneyimlerinde ve algılarında bir temsil oluşturması ve Ayvansaray Mahallesi'ndeki kentsel yenileme sürecinin gündelik yaşam pratiklerindeki tezahürüdür.

Katılımcıların kimliklerini paylaşmak konusundaki duyarlılığı neticesinde isim ve soyisimler baş harfler ile verilmiş, katılımcıların farklı yaş grupları ve meslek alanlarında oluşları belirtilmiş ve bu sayede araştırma sahasının geniş tutulması ile mekâna dair kentsel yenileme algısının farklı yaş grupları ve meslek dalları üzerinde değerlendirilmesi ve anlaşılabilirliğinin artırılması hedeflenmiş ve bu bağlamda 50 kişilik bir katılımcı grup ile mekâna yönelik çok yönlü bir saha araştırması gerçekleştirilmek mümkün olmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde kentsel yenileme kavramına dair literatür incelenmiş ve kavramın kapsam ve sınırlılıkları değerlendirilmiştir. Ardından kentsel yenileme sürecine yönelik yöntemsel yaklaşımlar ve uygulama biçimleri üzerinde durulmuş ve kent mekânı üzerinde gerçekleştirilen değişim faaliyetlerinin hangi kavram kapsamında değerlendirilmesi gerektiği irdelenmiştir. İkinci bölümde araştırma sahası olarak belirlenen Ayvansaray Mahallesi'nin İstanbul şehir hafızasındaki yeri ve tarihsel perspektifte söz konusu sahanın geçirdiği değişimler ve günümüze uzanan süreçte mekânın konumlanışı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Ayvansaray Mahallesi'nin sosyo- kültürel dokusu incelenmiş ve kentsel yenileme sürecinin mahalle sakinleri ve mekândaki izdüşümlerine istinaden aidiyet ve eğitim mekânı olarak tanımlanan sahanın araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu doğrultuda mekân kullanıcılarının kentsel yenileme sürecine yönelik algıları, komşuluk ve mahalle kültürüne dair deneyimleri, mahalle yaşamının ve bir arada yaşama kültürünün arka planındaki düşünce ve imge üretim biçimleri, Ayvansaray Mahallesi'nin zihinsel düzlemde edindiği yer, mekânsal ve yerel değerlerin mekânda sürdürülebilirliği ve geleceğe dair beklentiler çerçevesinde sorulan soruların yanıtları aranmış ve görüşmecilere kentsel yenileme sürecinin neresinde olduklarına dair yöneltilen ucu açık sorular ile elde edilen yanıtlar nitel araştırma yöntemi olan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir.

1. Kentsel Yenileme Kavramı

Modern yaşam, süreç içerisinde kent yaşamı ile eş değer bir forma bürünmekte ve bu durum kentsel mekânda önlenemez bir yapı stoğu ve nüfus yığılması ile sonuçlanmaktadır. Kent yaşamının yadsınamaz getirileri mekânları birer çekim merkezi hâline getirmekte ve kentsel mekânlar yıpranmaktadır. Kentin fiziksel bütünlüğüne etki edebilme yetkisine sahip aktörler, söz konusu yıpranmanın önüne geçebilmek adına stratejiler belirlemektedir. İnsan, mekân ve zaman bütünlüğünden doğan ihtiyaçlara yönelik belirlenen stratejilerin doğal bir sonucu olarak 'her kritik dönemde, şehrin kendiliğinden büyümesi durakladığında ve o zamana dek egemen olan toplumsal ilişkilerin yönlendirdiği ve belirlediği kentsel gelişim durduğunda, kentsel bir düşünüm süreci başlamaktadır. Sürekli yükseliş halinde olan bir rasyonellikten ya da içsel bir uyumdan ziyade dönüşüm semptomu olan bu düşünüm, şehir felsefesini bir terapi arayışıyla, kentsel mekân üzerindeki eylem projeleriyle hemhal etmektedir'(Lefebvre, 2016, s. 74). Bu bağlamda 'coğrafi mekânın yeniden yapılandırılması hem krize bir yanıttır hem de kısmi bir çözüm arayışının bir parçasıdır' (Smith, 2017, s.223).

Farklılaşan kent kullanım biçimleri standart değişim/ dönüşüm çalışmalarının uygulanmasının önüne geçmektedir. Bu noktadan hareketle uygulanacak stratejinin belirlenmesi çok yönlü bir araştırma sürecini ve uzmanlığı gerekli kılmaktadır. Uygulanabilir bir yöntemin tespiti yenileme sürecine dahil edilecek sahanın iyi tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir. Yenileme yöntemleri çeşitlilik göstermekte ve mekânın ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. 'Kentsel sistemlerle ilgili herhangi kapsamlı bir stratejinin, kentin mekânsal biçimini (bundan anladığımız ev, fabrika, taşıma ve ulaştırma bağlantı noktaları ve benzerlerinin konumlarıdır) değiştirmek için tasarlanan politikalarla, bir kentteki toplumsal süreçleri (yani kişileri, kişilere, kurumları kişilere, istihdam fırsatlarını çalışanlara, gelir sahiplerini hizmetlere vb. bağlayan toplumsal yapı ve faaliyetleri) etkileyen politikaları içermesi gerekmektedir'(Harvey, 2016, s. 52). Bu bağlamda kentsel yenileme yöntemlerini; 'Alansal Temizleme, Yeniden Canlanma- Canlandırma: Soylulaştırma, Kalitenin Yükseltilmesi ve Yenileme, Yenilenme, Yeniden Geliştirme ve Yeniden Üretim, Eski Hâline Getirme, Esenleştirme oluşturmaktadır'(Özden, s. 162-180).

Kentsel yenileme yöntemlerinden birini oluşturan soylulaştırma yöntemi özellikle son yıllarda ivme kazanan bir kavram olup mekâna yansımaları çeşitli semtler üzerinden okunabilmektedir. Ruth Glass tarafından *gentrification* kavramı ile tanımlanan söz konusu süreç 'kent merkezinde yer alan fiziksel ve sosyal köhnemenin yaşandığı konut alanlarının fiziksel yapısının rehabilitasyonu sonucunda, yerleşim genelinde, sosyal sınıfın ve mülkiyet değişiminin gerçekleşmesi'(Ergün,2006,s.15) şeklinde tanımlanmaktadır.

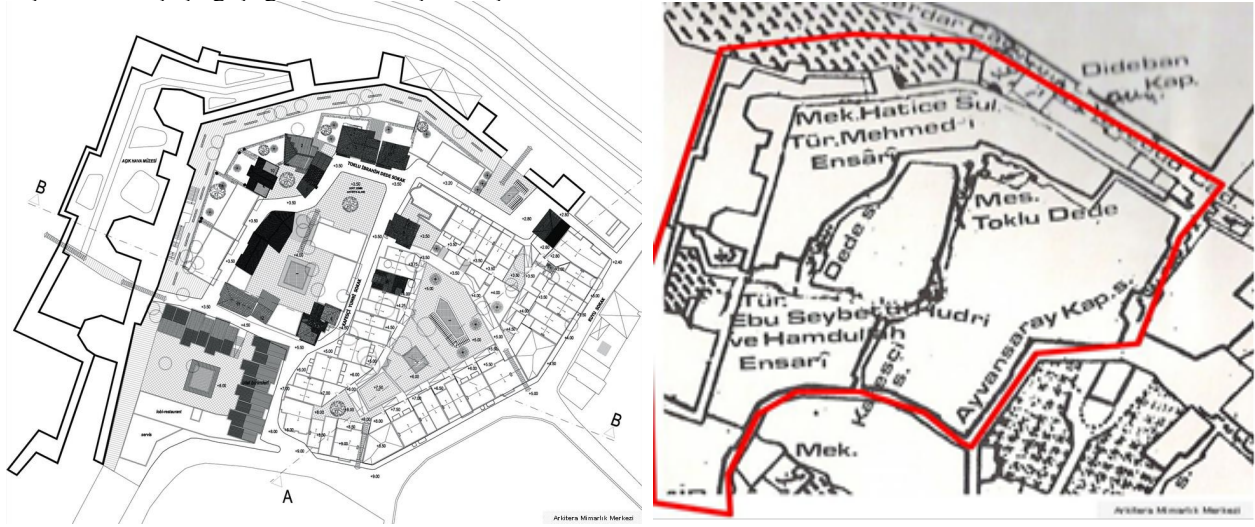
Türkçe’de gentrification kavramının yerini soylulaştırma, güzelleştirme ve mutenalaşma sözcükleri almaktadır. Soylulaştırma süreci son yıllarda ağırlıklı olarak üzerinde durulmaya başlanan bir konu ve süreç olmakla birlikte bu alanda Keyder’in Arnavutköy örneğini ele aldığı ‘A Tale of two Neighborhoods’ başlıklı makalesi, İstanbuldaki *gentrification* süreçlerini anlatan ilk önemli çalışma olarak gösterilebilmektedir. Söz konusu süreç/kavrama Keyder ‘mutenalaşma’ (Keyder, 2000, s. 183) kelimesini kullanarak açıklık getirmektedir. Süreç ‘İstanbul’da ilk olarak Kuzguncuk’ta ve bu semtin ardından Cihangir’de ortaya çıkmıştır’ (Uzun, 2006, s. 38-39). Bu semtlerin ardından özellikle son yıllarda Fener ve Balat aksında yaşanan soylulaştırma süreci kavramın anlaşılabilirliği açısından önem arz eden bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘Toplu taşımının en sınır yerleşimlere ulaştırılmış olması iş imkânları ve serbest dolaşım yönünden farklı kesimler arasında bir eşitlik yaratsa da, merkezlerde konutların pahalılığı dar gelirli buralarda yaşamasına engel olup farklı gelir gruplarının birbirinden tecridine yol açmaktadır.’ (Erzen, 2017, s.113). Alanda kullanılacak değişim/dönüşüm çalışmaları farklı kavram başlıkları ile değerlendirilmekte ve ayrışan uygulama biçimleriyle mekâna yansımaktadır. Söz konusu uygulama yöntemlerini aşağıdaki temel başlıklar halinde maddelendirmek mümkündür:

- Ekonomik anlamda bir kötüye gidiş ve buna bağlı bir fiziksel bozulma söz konusu ise, burada bir yeniden canlandırma uygulamasına ihtiyaç var demektir.
- Alanda belli miktarda bir tarihi yapı stoğu mevcut ise ve yapılar kötü, sağlıksız koşullarda ise bir sağlıklaştırma ve iyileştirme programına gerek duyulur.
- Alanda yaşayan nüfus, alanın eski, özgün nüfusu değil ise ve yenileme programını bu nüfusla birlikte gerçekleştirmek mümkün görünmüyorsa sosyulaştırmaya başvurulur.
- Alanı, üzerinde yer alan niteliksiz, sağlıksız ve iyileştirme imkanı bulunmayan fiziksel dokusuyla korumaya olanak yoksa, temizleme yöntemine başvurulur.
- Alanın ekonomik ve yapısal özelliklerine bağlı mevcut gelişimi, iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleştirmiş olan çevrede bir yeniden gelişim programına gerek duyulur.
- Yok olmuş, bozulmuş, çöküntüye uğramış alanlarda yeni bir dokunun yaratılması gerektiğinde ise yeniden üretim gerçekleştirilir (Özden, s. 234).

Kentsel mekân kullanımının zaman içerisinde değişimi/dönüşümü bir ihtiyaç hâline getirdiğini ve yanlış kullanım süreçlerinin de değişim/dönüşüm ihtiyacını hızlandırdığını mekân kullanım biçimlerinde görebilmek mümkündür. Sağlıklı bir değişim/dönüşüm çalışması için başlangıç olarak sürece dâhil edilen alanın analiz edilmesi ve bu çerçevede mevcut durumun belirlenmesi gerekmektedir. Etkin bir durum analizi çalışmasının ardından değişime sahne olacak alanın sınıflandırılması diğer bir adımı oluşturmaktadır. Sınıflandırma aşamasının önemi yapılacak çalışmanın daha etkin uygulanması için gerekli olmakla birlikte uygulanacak yöntemsel farklılıkların da işlevini artırma noktasında fayda sağlayacaktır. Mevcut incelemelerdeki denetim aşaması gösterilen çabanın, gerçekleştirilen çalışmanın hedefe uygunluk derecesini belirleyeceğinden en önemli aşamalardan birini oluşturmaktadır. Süreç kapsamında insan ve mekân ilişkisinin gözönünde bulundurulması sürdürülebilirlik noktasında uygulama alanlarında hedeflenen sonuca ulaştırabilecek vurgulanması gereken hususlardandır. Farklı adlandırmalarla ifade edilen mekânsal düzenlemeler görünür olan yahut olmayan çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. ‘Kentsel dönüşüm, mutenalaştırma ve metropol modeli dışındaki büyüme yoluyla kentsel ölçekte mekânın yeniden yapılandırılması söz konusu süreçlerin tanımlanmış ve en görünür durumdaki tablosudur’ (Smith, 2017, s.223-224). Mevcut çalışma ile Ayvansaray Mahallesi’ndeki kentsel yenileme sürecinin mekânsal görünümü ve insan unsuru üzerinden yaşamsal düzlemdeki görünmeyen kökleri incelenmektedir.

Mevcut çalışmanın araştırma sahasını oluşturan Ayvansaray Mahallesi 2005’te çıkarılan 5366 sayılı yasaya istinaden 23.10.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar ile kentsel yenileme alanı olarak ilan edilmiştir. Günümüzde kentsel yenileme çalışmalarının yasal dayanağını oluşturan ‘5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun kapsamında kentsel yenileme çalışmalarına istinaden belirlenen amaç; büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.’ Bu husustan hareketle Ayvansaray Mahallesi bir kentsel yenileme alanı olarak tanımlanmış ve projelendirilmiştir. Şekil 1 ve 2’de belirlenen vaziyet planı ve yenileme projesinin gösterildiği

yenileme alanı tarihsel katmanlar barındıran bir sit alanı oluşturmakta, bu bağlamda kentsel koruma ve yenileme çalışmalarının iç içe geçtiği bir saha karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1- 2. Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi Vaziyet Planı ve Yenileme Alanı

Kaynak: <https://v3.arkitera.com/p235-ayvansaray-kentsel-yenileme-projesi>

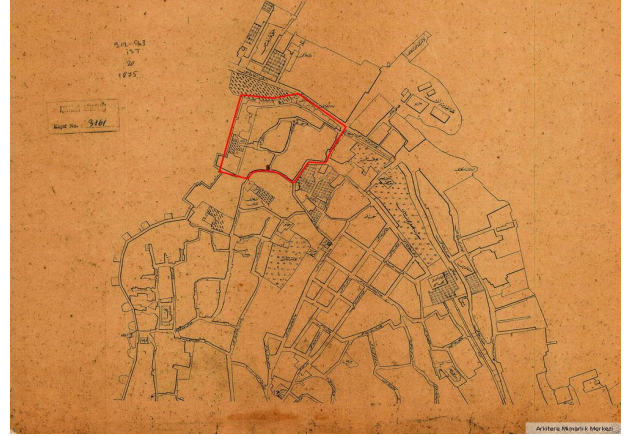
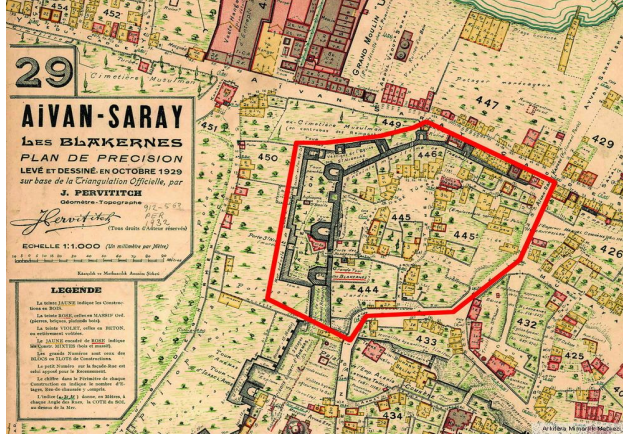
'Ayvansaray Mahallesi'ndeki yenileme alanında toplam 69 parsel bulunmaktadır ve bu parsellerin üzerinde yer alan 4 anıt eser ve 15 sivil mimarlık örneği bina koruma altına alınmıştır' (Türkün, 2016, 174). Söz konusu yasa ve yasanın mekândaki uygulamaları süreç içerisinde çalışma konusunu kent ekseninde belirleyen araştırmacılar tarafından ilgiyle takip edilen bir sürece evrilmiştir. 'Zaman içerisinde eskijen, köhneyen, yıpranan, sağlıksız/ yasadışı gelişen ya da potansiyel arsa değeri üstyapı değerinin üzerinde seyrederek değerlendirilmeyi bekleyen ve yaygın bir yoksunluğun hüküm sürdüğü kent dokusunun, altyapısının sosyal ve ekonomik programlar ile oluşturulup beslendiği bir stratejik yaklaşım içinde, günün sosyoekonomik ve fiziksel şartlarına uygun olarak değiştirilmesi, geliştirilmesi, yeniden canlandırılması ve bazen de yeniden üretilmesi eylemi' (Özden, 2008, s.44) olarak tanımlanan kentsel yenileme kavramı bu çerçevede kenti odağına alan çalışmalarda yer bulmuş ve kavramın işlerliği mekânsal düzlemde değerlendirilmiştir.

İstanbul üzerinden bir değerlendirme yapıldığında söz konusu yenileme faaliyetlerinin ağırlıklı olarak tarihsel geçmiş olan, deprem, yangın, sel vb. doğal afet riski taşıyan yahut gecekondulaşmanın yoğun olduğu alanlarda gerçekleştiği görülebilmektedir. 'Türkiye'de meydana gelen depremler içinde 1999- Marmara ve Düzce Depremleri neden oldukları can ve mal kayıplarının büyüklüğü, etkilediği alanın genişliği, sonrasında hayata geçirilen yenileme ve risk azaltımı uygulamaları yanında, İstanbul başta olmak üzere farklı kentlerde başlatılan risk azaltımına dayalı yenileme çalışmaları açısından da dönüm noktası oluşturmuştur' (Genç, 2008, s.118). Doğal afetler kentsel dönüşümün/yenilemenin 'ülke topraklarının % 96'sının deprem tehlikesine sahip bölgeler içerisinde yer aldığı, Türkiye nüfusunun % 98'inin bu bölgelerde yaşadığı' (Doğaner, 2017, s. 82) bilinirliğinden hareketle ülke genelinde bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Tarihsel bağlamda kentsel yenileme faaliyetlerini, Türk- İslam medeniyetinin geleneksel konut malzemesi olan ahşap malzeme kullanımı ile oluşturulan yapı düzeninin yangınlar sonucunda yok olması yahut hasar görmesi sonucuna istinaden girişilen yenileme/ değişim faaliyetlerine uzanan tarihsel sürece dayandırmak mümkündür.

2. İstanbul Mekân Tarihi ve Kültürü Açısından Ayvansaray Mahallesi

Ayvansaray Mahallesi coğrafi konumu sebebiyle tarihin her döneminde yoğun bir yerleşime tâbi olmuştur. Farklı medeniyet grupları tarafından yerleşim gören mekân bu çeşitliliği yansıtan simge değerler taşımaktadır. Geçmiş Bizans dönemine değin uzanan alanın ismine dair çeşitli rivayetler bulunmakta ve bu rivayetler çok kültürlülüğün bir göstergesini oluşturmaktadır. 'Semtın Bizans dönemindeki adı olan Blahernai burada çok yetişen blehron (yabani nane) veya blehon (eğreltiotu) ya da o sıralar Halic kıyılarında çokça tutulan lahernai'den (palamut) ileri gelmektedir' (Eyice, 1993, s. 492). İstanbul'un fethi ile Türkleşme ve İslamlaşma sürecine dâhil olan alanın ismi değiştirilmiş ve

farklı yorumlamalarla günümüze değin Ayvansaray hâlini almıştır. Alanın Ayvansaray ismini almasının temeli 'buradaki Bizans sarayından kalan mahzenlerde Osmanlı devrinde sıcak ülkelerden getirilmiş hayvanlar barındırıldığından, Hayvan Sarayı'ndan bozulduğu iddiasıdır. Bir diğer rivayete göre de Bizans sarayından kalmış bir eyvan bulunduğu, bundan dolayı Eyvan Sarayı'ndan Ayvan Sarayı şeklini aldığı'(Eyice, 1991, s.289) ifade edilmektedir.

Şekil 3- 4. Tarihsel Düzlemde Ayvansaray Haritaları

Kaynak: <https://v3.arkitera.com/p235-ayvansaray-kentsel-yenileme-projesi>

Bizans döneminde anılan ismiyle Blahernai, söz konusu medeniyet ekseninde gelişme göstermiş ve bu medeniyetin mimariye yansıyan izleriyle günümüze ulaşmıştır. Semavi Eyice'nin ifadesiyle '10. yy'dan itibaren imparatorlar ve saray halkı Blahernai'ye rağbet etmeye başlamışlardır. Atmeydanı ile Marmara kıyısı arasındaki geniş alanda yer alan Büyük Saray 11. yy'da ihmal edilmeye başlanmış ve imparatorlar bu yüzyıldan başlayarak Bizans'ın çöküşüne kadar Blahernai Sarayı'nda yaşamışlardır'(Eyice, 1993, s. 492- 493).

İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Müslüman yerleşim alanı hâline gelen Ayvansaray, Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet anlayışı çerçevesinde gelişme ve büyüme göstermiştir. İslamlaşma faaliyetleri doğrultusunda çeşitli sivil ve dini mimari yapıyı mekâna nakşeden Osmanlı Devleti zaman içerisinde bu alanı bir Türk- İslam mahallesine dönüştürmüştür. Ayvansaray'da yer alan iki büyük camiiden biri olan Atik Mustafa Paşa Camii ve İvaz Efendi Camii bu eserlerden bazılarıdır. Camii yapıları dışında Toklu Dede Mescidi ve Emir Buhari Tekkesi diğer önemli dini yapılar arasındadır. Çok sayıda sahabe kabrinin yer aldığı mekân kökü Bizans'a uzanan bir medeniyetin izlerini taşımakla birlikte Osmanlı Devleti tarafından ihya edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir su medeniyeti olduğu bilinirliği ile mahallede sıklıkla çeşme yapılarına rastlamak mümkündür. Bilinç yoksunluğu temelinde gerçekleşen yanlış kullanım faaliyetleri neticesinde birer harabeye dönüşen çeşmeler günümüze ulaşan su medeniyeti simgelerinden örnekler ile mekânda yer almaktadır.

Fotoğraf 1. Meydan Çeşmesi

Fotoğraf 2. Şişhane Caddesi Çeşmesi

İstanbul'a gelen seyyahların şehre olan hayranlıkları mimari eserler çerçevesinde şekillenmektedir. Ayvansaray Mahallesi Bizans ve Osmanlı Devleti'nin mekâna işlediği mimari mühürler ile söz konusu seyyahların eserlerinde yer almakta ve birer haz unsuru oluşturmaktadır. 'Estetik haz süreci, insan mekân ilişkisine taşındığında, kent formu veya silueti başta olmak üzere, farklı ölçek ve perspektiflerle deneyimlenebilen kentsel mekânlar, bu hazza konu olabilmektedir' (Can, 2008, s. 349). Bu seyyahlardan biri olan Edmonde De Amicis İstanbul'a olan hayranlığına seyahatnamesinde şöyle yer vermiştir:

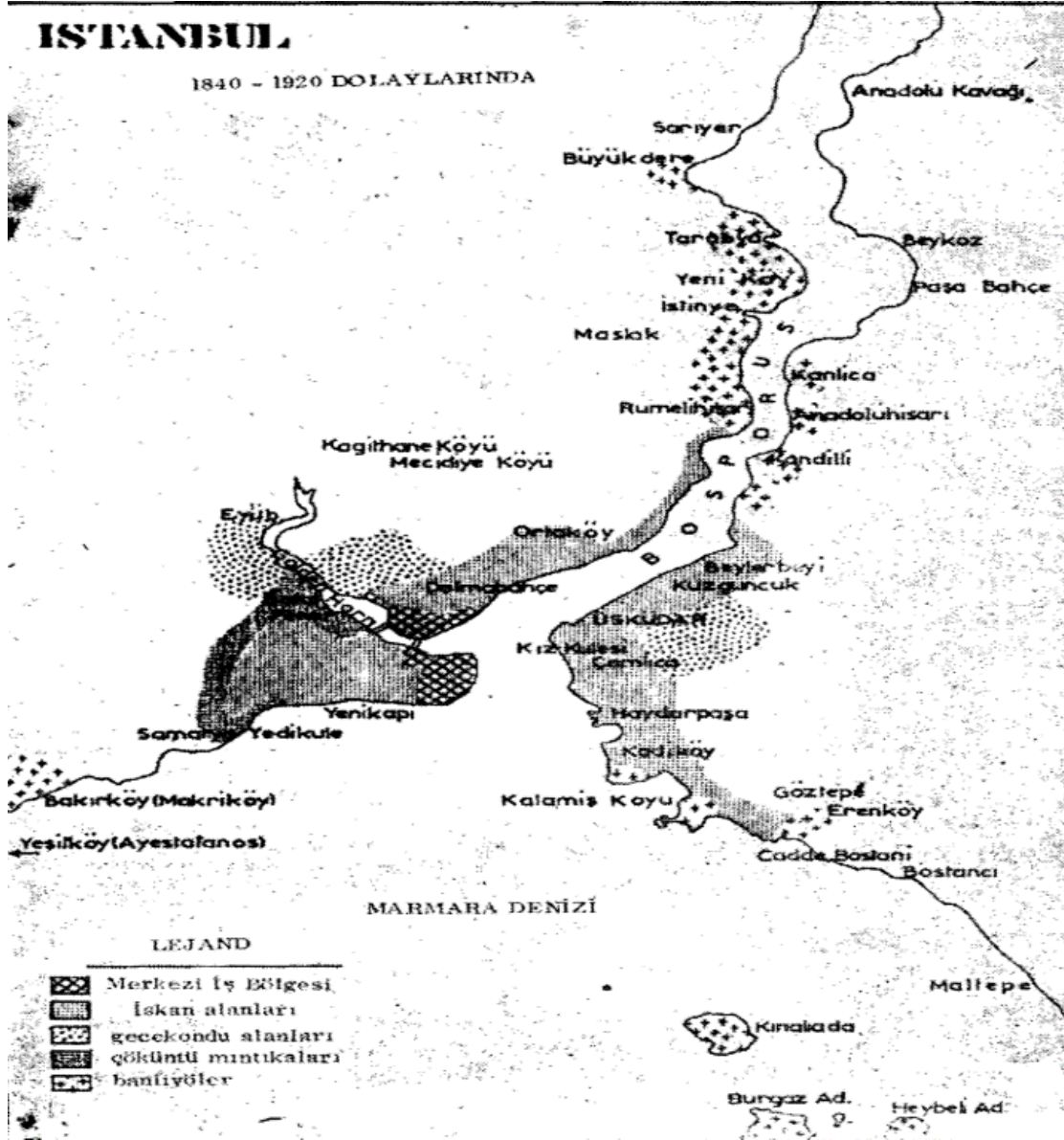
'Geniş bir Yahudi mahallesi olan Balat'ın etrafında dolaştım; sakin Blakhernai mahallesinden geçtim ve nihayet, Haliç sahilinin biraz uzağındaki Eğrikapı denin kapıdan şehirden çıktım.... Eğrikapıdan çıkınca, sola döndüm ve hemen İstanbul'un ünlü kara surlarının büyük bir kısmını gördüm. Bu anın üstünden üç sene geçti, lakin hala büyük bir hayranlık hissiyle hatırlamadan edemem' (Amicis, 2010, s. 221-222).

Fotoğraf 3-4-5. Mekân Kesitleri ve Sur Kapısı

Ayvansaray Mahallesi'ni İstanbul şehir hafızasında ayrıştıran hususlardan biri Ayvansaray'ın nüfusunu Musevilerin oluşturduğu Balat ve Hristiyanların oluşturduğu Fener semtlerine komşu olmasıdır. Semtlerin sahip olduğu nüfusun dini kimliğinde görülen bu çeşitlilik çok kültürlülük doğrultusunda değerlendirilebilmekte ve bu çeşitlilik kentsel mekân kullanımına da yansımaktadır. Sosyo-kültürel çeşitlilik içerisinde yaşamın devindiği alan günümüze kadar evrilen süreçte yoğun nüfuslanma ile birlikte bir yıpranma sürecine girmiş ve en nihayetinde sanayileşme faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı 18. yüzyıl itibariyle başlayan sürecin Osmanlı Devleti'ne yansımaları olan 19.

yüzyılda ağırlıkla hissedilmiş ve Haliç etrafında başlayan fabrikalaşma Ayvansaray Mahallesi'ni de etkisi altına almıştır. Süreç söz konusu alanın bir kurdu hâline gelmiş ve geleneksel bir Osmanlı mahallesi özelliklerini taşıyan mekânın bu özelliğinin zayıflamasına yahut modernleşme karşısında çözülmesine sebep olmuştur. Şekil 5'teki harita incelendiğinde Ayvansaray'ı da içerisine alan bölgenin çöküntü alanı olarak belirtildiği görülmektedir. 19. yüzyılda ağırlığı hissedilen sanayileşme sürecinin etkisiyle kent yoğun göçe mekân olmuş ve bu doğrultuda geleneksel yerleşim alanlarından Ayvansaray Mahallesi'ni de içerisine alan bölge barındırdığı nüfusu taşıyamaz hale gelmiş ve kaçınılmaz şekilde mahalle bir çöküntü alanına dönüşmüştür.

Şekil 5. Sur Dışına Yayılım
Kaynak: Ortaylı, İlber. 'İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış', s.93.

Sanayileşme kapsamında Haliç etrafında yaygınlık kazanan fabrikalaşmanın bir sonucu olarak çöküntü alanına dönüşen mekân bilinçsiz kullanım faaliyetlerinin de etkisiyle kentsel yenileme çalışmalarını zorunlu hâle getirmektedir. Bu minvalde mahallenin sahip olduğu tarihi doku çeşitli faaliyetler ekseninde korunmakta ve mahalle

ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. Kentsel kriz mekânı olarak tanımlanabilecek alan müşterek kullanım gören cadde ve sokak kesitlerinde yıpranmanın izlerini taşımaktadır. Günümüzde mahalle bir plato vazifesi görmekte ve köhneyen kısımlar görsel ürünlere (film, dizi vb.) arka plan oluşturmaktadır. Mahalleli olma kimliği söz konusu görel ürünler aracılığıyla vurgulanmakta ve bu çerçevede mekân ziyaretçi akınına uğramaktadır. Bu durum sahanın yıpranma sürecini hızlandırmakta ve üzerinde tartışılan bir plato mekânının oluşumuna yol açmaktadır.

3. Aidiyet ve Eğitim Mekânı Olarak Ayvansaray Mahallesi

Ayvansaray Mahallesi kamusal ve özel mekân birlikteliği ile insan ilişkilerinin tanımlanması, kullanıcıların mekân sahiplenmesi ve bu doğrultuda mahalle sakinlerinin mekânda etkin ve etkili bir yer almak istemesi hususlarını desteklemektedir. Mekân kullanımlarında gözlemlenebilen iletişim formları mahallenin yerel dinamiklerini vurgulamakta söz konusu yerel dinamikler toplulukların biz olma duygusunu destekleyen ortak bir payda oluşturmaktadır. Mahalle yerel dokunun varlığı ile küreselleşmenin mekân kullanımı üzerindeki yıkıcı etkisi olan geleneksel mahalle dokusunun bozulmasına karşıt bir biçim taşımakta ve bu durum mahalleyi özgün kılmaktadır. Kentleşme sürecinin hız kesmeden sürdüğü alanlar bu süreci yalnızca fiziki değişimlerle gerçekleştirmemekte süreç insan davranışları, konuşma ve giyim- kuşam biçimindeki farklılaşmalar gibi pek çok değişimi de içerisinde barındırmaktadır. 'Metropol hayatının üstünkörü temaslarla gelip geçen unsurları karşısında insanların haklı olarak kapıldıkları güvensizlik, bizi mesafeliliğe zorlamaktadır. Bu mesafenin sonucunda, yıllardır komşumuz olan kimselerin nasıl görüldüğünü bile çoğu zaman bilememe' (Simmel, 2017, s. 101) olgusunun aksine mevcut mahallede ilişkilerin girişik olduğu gözlemlenmektedir.

Mahalle yaşamı farklılaşan temsiller ve mekân pratikleri sunmaktadır. Mekânın ritmi kültürel sürekliliğin sağlanması ve ortak değerler sisteminin varlığı ile oluşmaktadır. 'Uyum, bütünleşme ya da emilme gibi süreçler bir topluma sonradan katılmış olan grupların toplumun tümünden gerek aile yapısı, gerek çalışma alanları, gerek toplumdaki diğer kurumları kullanma biçimindeki farklılıkları derece derece tanımlayan süreçlerdir'(Erder, 2006, s. 17- 18). Ayvansaray Mahallesi'nde insan ilişkilerinin güçlü olduğunu ve kırdan mahalle aksına yapılan göçlerde bu bağın etkisinin sürdüğünü gözlemlenmek mümkündür. 'Toplumda eski ve yeniyi bir araya getiren, toplumun çelişkilerini ve dramını kişisel boyutlarda yaşatan, onu tümüyle simgeleyen temel bir kurum' (Duben, 2016, s. 155) olan aile dokusunun yaşam mekânı mevcut sahada işlerlik kazanmakta ve saha simge yapılar olarak barındırdığı tarihselliği yansıtmakta bu bağlamda anı birikim mekânları oluşturmaktadır. 'Anılar hareketsizdir; mekânsallaştırıldıkları ölçüde sağlamlaşırlar' (Bachelard, 2017, s. 39). Anı birikim mekânları olan konutlar zaman içerisinde yeni sakinlerine yer açmaktadır. Tanıdık olmak ve ortak kültürel kodlara sahip olmak kişilerin gruplara eklenmesini kolaylaştırmakta ve bu durum benzer mekân kullanım biçimlerini meydana getirmektedir. Yeni gelen gruplar mekâna daha önceden göçen gruplara eklenmekte ve böylece kültürel süreklilik sağlanmaktadır. Mekânın işlevselliği bu bağlamda memleket özlemini gidermek, mevcut kültürel kodları sürdürmek şeklinde çeşitlenebilmektedir. Mahalle sakinlerinin mekânla kurduğu bağ kişisel/toplumsal tarihlerini barındırmaktadır.

Zaman içerisinde yaşanan göçlerin etkisiyle mahalle sakinleri göç ettikleri alanların özelliklerini yeni yaşam alanlarına aks ettirebildikleri gibi yerleşilen alanın özelliklerinin baskın olması ile de köklü bir değişim süreci yaşayabilmektedir. 'Hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir ortam' (Alver, 2010, s. 117) olan mahalle dokusunun başat unsuru olan insan, ait olduğu sosyo- kültürel grubun izlerini yaşam mekânına aktarmaktadır. Geleneksel mahalle anlayışının kısmen sürdüğü bir saha olan Ayvansaray Mahallesi metropol yaşamının gereklilikleri olarak belirlenen formların dışına taşmakta ve bu doğrultuda küreselleşmenin bir nüvesi olan standartlaşmanın ötesine geçen yerel bir mekân sunmaktadır. Ayvansaray Mahallesi'nde gerçekleştirilecek yenileme politikasının yerel kodlar etrafında şekillenmesi insan, mekân ve aidiyet birlikteliğini besleyecektir. Bu çerçevede söz konusu bağ ifade eden görüşmecilerin ifadelerinden biri şöyledir:

'70 yıldır burada yaşıyorum. Bir dönem Sefaköy'e taşındım. Buraya tekrar dönene kadar her gün mahalleye geldim. Bu mahalleyi çok seviyorum. Türbe kapıları, cami duvarları vb. inşaatlarında gönüllü olarak çalıştım. Dönüşüme karşı değilim ama mahallenin bozulması beni çok üzer.' (Görüşme Notu: A. G.- Esnaf, Yaş: 85)

Bir diğer sakine göre;

'Doğma büyüme buradayım. Buradan ışıkları geçince, surlardan çıkınca boğuluyorum. Kentsel dönüşümü istemiyorum. Tarihi yarımadayı koruyamayıp mahallemi yok etmelerinden korkuyorum.' (Görüşme Notu: S. B. – Kahveci, Yaş:32)

Görüşme notlarından hareketle kültürel ve tarihsel hafıza kavramlarının Ayvansaray Mahallesi'nde mekânsallaştığını ifade edebilmekteyiz. Osmanlı şehir yaşamının en küçük gruplarından birini oluşturan 'mahalle, birbirini tanıyan, birbirinin kefilî kişilerin birlikte yaşadığı önemli bir kent kesimi ve aynı zamanda temel bir yönetim birimi idi. Kişilerin birbiriyle olan bağlılık ve tanışıklığı, dönemin sınırlı teknolojik olanaklarıyla, nispeten küçük bir çevrede yaşamış olmalarından etkilenmelerinin yanında, devletin koyduğu kurallardan da kaynaklanıyordu' (Ergenç, 1984, s. 78). Mekâna yerleşim sürecinin arka planında kişilerle bağ kurmak, kurulan bağın sürdürülmesi ve bu sayede yabancılaşma duygusundan uzaklaşmak düşüncesi yer almaktadır. Bu düşünceden hareketle yeni gelen göçler daha önce mahallede ikamet eden bir akrabanın yanına yapılmakta ve başlangıçta aynı konutta sürdürülen yaşamlar zamanla bir oda yahut bir ev kiralama/ satın alma yoluyla yaşamı idame etme şekline dönüşmektedir. İvaz Efendi Camii görevlilerinden bir katılımcının ifadesi mahalle yaşamı ve mekânla bağ kurmak hususlarının izlerini ortaya çıkarmaktadır.

'İvaz Cami hocamız çok yardımcı oluyor mahalleliye. Burayı çok seviyorum. Gözlerimi bu mahallede açtım ve burada çalışıyorum. Dışına çıkmayı hiç düşünmedim. Dengesiz bir çalışma yapılacak ve buradan gitmek zorunda kalacağım diye çok korkuyorum.' (Görüşme Notu: K. S.- Cami Çalışanı- Yaş: 42)

Camiler, çeşmeler, bakkal dükkanları, kahvehaneler, atölye ve işlikler mahallenin temel işlevsel ve sosyal mekânlarını oluşturmaktadır. Mahallede dolaştığımızda insan, zaman ve mekân kavramlarının kurduğu ilişkiyi mimari unsurlar aracılığıyla gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda aidiyet mekânlarının oluşumunda tarihsellik vurgusu ön plana çıkmaktadır. Eğitim mekânı veya aidiyet mekânı olarak tanımlanabilecek mahallenin özgünlüğüne istinaden bir görüşmecinin aktarımı şöyledir:

'Ege'de yaşıyordum daha önce. Tarihiyim. Bizansı öğrenmek istedim ve buraya geldim. Balat'a fazlaca bir akın var. Oradaki mezatlar popülerite yaratıyor. Tarih bilmeyen kalabalıkla ilgilenir. Tarih ve mahalle kültürü arayan buraya gelir. Klasik mahalle yaşamı burada var.' (Görüşme notu: R. A.- Atölye Sahibi, Yaş: 56)

Mahalle sakinlerinden bir katılımcının ifadesi ise şöyledir:

'Mimari restorasyon öğrencisiyim. Burası benim için bir saha. Yapılar bozulacak diye korkuyorum.' (Görüşme Notu: K. C. D.- Öğrenci- Yaş: 20)

Mekânlar ortak değerlerle devamlılık sağlayan dinamik oluşumlardır. Ortak değerler mimari unsurlar, gelenek ve görenekler, giyim- kuşam biçimleri ve kullanılan diller olarak çeşitlenebilmektedir. Bu çeşitlilik ve ilişkiler ağı mekânları gruplara ait kılmakta ve kültürel mekânları oluşturmaktadır. Ayvansaray Mahallesi ortak değerlerden beslenen bir aidiyet mekânı özelliği taşımaktadır. Mekânın derinlikli tarihi mimari formlarla görünür olmakta ve bu görünüm mahalleyi bir eğitim mekânı olarak araştırma sahasına dönüştürmektedir. Aidiyet ve eğitim mekânı olarak tanımlanan Ayvansaray Mahallesi tarihi kentlerin korunmasında yerel yöneticilerin üstlendiği rolün salt fiziki iyileştirmeler ile sınırlı tutulamayacağı somut bir göstergesini sunmaktadır.

3.1. Mekânsal Değer ve Yerinden Olma Sorunsalı

Ayvansaray Mahallesi ağırlıklı olarak konut alanlarının bulunduğu bir alan olmakla birlikte bu doğrultuda karşılaşılan sorunlar da konut alanlarının yenilenmesinde karşılaşılan sorunlar olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Emsal kabul edilen örnekleri izleyen sakinler yenileme süreçlerini 'evlerinden olma' fikri ile bütünleştirmekte ve kentsel yenileme sürecinden bu sebeple kaçınmaktadır. Bu doğrultuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir:

'Kentsel dönüşüme karşıyız. Dolandırıcılıktan başka şey değil. Verilen sözler tutulsa güzel ama maalesef sözler tutulmuyor. Sulukule'de sadece ağlama sızlama duyduk.' (Görüşme notu: A. Y. Yaş: 62, Güvenlik Görevlisi)

'Burada bir yenileme rüzgarı esiyor. Bu rüzgar herkesi evinden ediyor.' (Görüşme Notu: T. U.- İkamet- Yaş:36)

'55 senedir burada oturuyorum. Devamlı bir yerler yıkılıyor ama sonu ne olacak kestiremiyorum.' (Görüşme Notu: F. Ç.- İkamet- Yaş: 68)

Sosyo- ekonomik temelli sorunlar mahalle sakinlerinin yenileme sürecinin karşısında yer almasına sebep olmaktadır. Balat ve Fener gibi mekânların soylulaştırma sonucu değer kazanması ve yapılarda görülen işlevsel farklılaşmalar Ayvansaray Mahallesi'nde kiracı olarak ikamet eden kesimin gelecek kaygısı taşımasına yol açmaktadır. Ev sahiplerinin ise ekonomik bağlamda değer kaybetmesi sürece karşı olumsuz yaklaşımların temel dinamiğini oluşturmaktadır. Ayvansaray Mahalle muhtarı ile gerçekleştirilen görüşme mahalle sakinlerinin kat kaybetme korkusunun ve tarihsel bir mekânda yaşamın sürdürülmesinin güçleşeceği hususunun altını çizmektedir.

'Burası taşı toprağı altın denilen yer. Taş bile bir şey anlatıyor. 850 yıllık taşın dili var. Kimler geldi geçti. Bu mahallede yaşamak ve buraya hizmet vermek çok kıymetli. Manevi bir hava var burada. Bunun bozulmasını istemiyorum. Yenileme çalışmaları insanlardaki kat kaybetme korkusundan bir türlü sonuç vermiyor. Ancak yama yapıyor.' (Görüşme Notu: G. Ç.- Ayvansaray Mahalle Muhtarı)

Mekânın sahip olduğu tarihsel güç kentsel yenileme çalışmaları sonucunda yok edici bir süreçle karşı karşıya gelmektedir. Yenilemenin söz konusu yok edici kapasitesi yapıların barınma amaçlı kullanımının önüne geçmekte ve yapılar işlevleri farklılaşan birer metaya dönüşmektedir. Bu kapsamda yenilenen yapıların hem işlevsel hem de ekonomik değeri farklılaşmaktadır. Mekânın öznelere merkezine alan mevcut araştırmada katılımcı grubun ifadeleri bu durumu vurgulamaktadır. Kentsel yenileme faaliyetleri sonucunda köklü tarihselliği bulunan mimari öğeler ekonomik bir değer unsuruna dönüşmekte ve mekân araçsallaşmaktadır.

Fotoğraf 6. Yenilenen Yapı Kesitleri

Fotoğraf 7. Yenilenen Yapı Kesitleri

Mekânın değişen ekonomik değeri salt konut alanları ile sınırlı kalmamakta atölye ve işlik alanlarının çalışmalarını sürdürmesi, çalışanların bu alanlarda sürdürülebilir biçimde var olması üzerinde de değişimler yaşanmaktadır. Ayvansaray Mahallesi'nde son yıllarda Balat semtinde gerçekleşen soylulaştırma sürecinin de etkisiyle değişen ekonomik değer atölye ve işliklerin o aksa yönelmesine yol açmaktadır. Atölyelerin var olduğu alan son yıllarda bu özelliğini kaybetmekte ve atölyeler turistik bir destinasyon hâline gelen Balat mekânında yoğunluk kazanmaktadır. Bir katılımcının ifadesi emek aksının da bu yönde değiştiğine yöneliktir ve bu durum ekonomik boyutun önemini ortaya çıkarmaktadır.

'Balat pilot bölge oldu. Açık hava müzesine çevirdiler. Emekler hep oraya yöneldi.' (Görüşme Notu: A. D.- İkamet-Yaş: 63)

Kentsel yenileme faaliyetlerinin etkisiyle söz konusu mahallede yaşanan süreç mahalle sakinleri arasında bir belirsizlik meydana getirmektedir. Kentsel yenilemeye dair katılımcı gruba beklentileri sorulduğunda alınan bazı cevaplar şöyle olmuştur:

'Planlama yapılıyor ama uygulama çok kısıtlı oluyor. 45 yıldır ailem burada yaşıyor. Gençler spor yapabilsin diye çabalyorum.' (Görüşme Notu: A. S.- Spor Kulübü Çalışanı- Yaş: 39)

'5 senedir burada yaşıyorum. 9 kişilik bir aileyiz ve kirada oturuyorum. Kentsel yenilemeye dair bir beklentim yok. Zaten en dipten geldik. Daha kötüsü olamaz.' (Görüşme Notu: İsmi vermiyor- Ev Hanımı, Yaş: 42)

'Eskinin devamı gibi burası. Tarihten kopmayan bir yer. Dönüşümden beklentim ara sokakların ve surların iç kısımlarının aydınlatılmasıdır. Tek başına korkutucu olabiliyorlar.' (Görüşme Notu: Ş. Ş.- Öğrenci, Yaş: 15)

'Burada yaşamak çok güzel. Harabe olan yerler restore edilsin. Yıkılıp yeni yapılsın. Aynı kültür devam etsin istiyorum.' (Görüşme Notu: F. İ.- İkamet- Yaş:48)

Tarihsel süreçte mahalle dokusu bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimlik mimari eserler vasıtasıyla günümüze değin ulaşmakta ve geleceğe de ulaşmak durumundadır. Zaman ve mekân söz konusu araştırma sahasında bütünsel bir ilişki içerisinde ve bu bütünsellik süreklilik vurgusuyla işleyen bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Yıpranma ve eskime ile karşılaşan yapı stokları sahiplerinin cılız müdahaleleri ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. 'Her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur.' (Lefebvre, 2015, s. 133) Mahalle yaşamındaki hareketlilik yapıların görsel izlenişinde ve sokak dokusunda devinmektedir. Algılanan bu izleniş dahilinde mahallenin tarihsel sürekliliği okunur olmaktadır.

Mahallenin bir yaşam mekânı olarak varlığını koruması ve mevcut kent kimliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında gerçekleştirilecek çalışmaların insanı etken bir odak alan düşünceden hareketle sürdürülmesi mekânın araştırmalarının önüne geçebilecektir.

Fotoğraf 8-9-10. Yıpranan Yapı Stokları

Fotoğraf 11. Kent Boşlukları

Fotoğraf 12. Geleneksel Sokak Dokusu

Fotoğraf 13. Asfalt Malzeme ile Yenileme

Geleneksel sokak dokusunun dar ve çıkmaz oluşu ve alçak katlı yapıların bu çıkmaz sokakların sonunda yer bulup adeta bu sokak biçimlerinin mahremiyeti simgelemesinin örneklerini mahallede gözlemek mümkündür. Merdivenli ve dik yokuşlu yol ve sokaklara sahip olan mahallenin bu özelliğinde de yenileme süreci yaşanmaktadır. Mahalle içi yolların genişletilmesi, Arnavut kaldırımları olarak adlandırılan dokunun asfalt doku ile değiştirilmesi ve en nihayetinde geleneksel özelliklerin kaybolması modernite adını verdiğimiz süreçlerin birer ifade biçimini oluşturmaktadır. ‘Kapitalist biçimlerden bağımsız, kapitalizmin içinde işlese de aslından onun bir parçası olmayan, kapitalizmin tahakkümü dışında gündelik hayat dilimlerinin var olması mümkündür. Bu çerçevede saha olarak belirlenen alan kâr odaklı mekanizmaların içinde bulunan ama kâr peşinde olmayan ekonomik ve gündelik hayat dilimlerinin devindiği bir alandır ‘ (Marcuse, 2014, s.67). Katılımcı grup dahilinde elde edilen veriler doğrultusunda kentsel yenileme çalışmalarının odağına alınması gereken insan faktörü mevcut sahada atıl bırakılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda şehir yaşamının dinamik bir unsuru olan insan şehir mekânının başat kullanıcısı olarak öne çıkmakta fakat şehiri ve şehir yaşamını ilgilendiren yenileme sürecinin dışında tutulmaktadır. Söz konusu saha

araştırması ile kentsel yenileme sürecinin odağına insan faktörü alınmış ve mekânın esas kullanıcısı olan insan unsuru çerçevesinde kentsel yenileme süreci değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Kentlerin son yıllarda üzerinde sıklıkla durulan bir kavram olan küreselleşme kavramı ekseninde yaşadığı hızlı değişim mekân kullanımında da hissedilir olmaktadır. Fiziksel bir değişimin ötesinde sosyo- kültürel değişimleri de içerisinde barındıran süreç olarak karşımıza çıkan kentsel yenileme bu çalışmanın temel dinamiğini oluşturmaktadır. Kentsel yenileme sürecinin insan ve mekândaki yansımaları odağına alan bu çalışmada öncelikle kavramsal boyut açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Bu noktada kavramın gerekliliği, küreselleşme kavramının kentsel yenileme sürecine etkisi ve kavramın çok yönlülüğü vurgulanmıştır. Kavramsallaştırmanın ardından yenilemenin uygulama boyutlarına değinilmiş ve belirlenmesi gereken yöntemin saha ile uyumlu sosyo-kültürel, ekonomik ve coğrafi boyutları olan çok yönlü bir çalışma sürecinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın saha araştırması kısmından önce İstanbul şehir hafızasında Ayvansaray Mahallesi'nin sahip olduğu yere istinaden mekânın tarihsel boyutu ortaya çıkarılmış ve bu tarihsellik bağlamında farklı medeniyetlerin izlerinin mekândaki devinimine yönelik bilgilendirme yapılmıştır. Bu çerçevede Bizans dönemine dek uzanan tarihsel perspektif doğrultusunda mahallenin fetihle birlikte Osmanlı Devleti'nin başat mimari unsurları çerçevesinde İslamlaşma çizgisinde gelişimi vurgulanmıştır.

Görsel izlencelerle belirtilen tarihsel sürecin ardından mahalledeki sosyo- kültürel dokuya değinilmiş ve mahalle yaşamının günümüz yaşam biçimlerinin aksine zihinlerdeki geleneksel mahalle kültürünün yaşatıldığı bir mekân olarak varlık gösterdiği belirtilmiştir. 50 kişiden oluşan bir araştırma grubu ile gerçekleştirilen yüzyüze görüşmeler dahilinde elde edilen veriler kentsel yenileme sürecinin aktif etkilenicisi olan insan unsurunun önemini belirten ifadelerle desteklenmiştir. Elde edilen verilerden hareketle kentsel yenileme faaliyetlerinin insan ve mekân boyutu üzerinde durulmuş ve yapılan saha araştırması sonucunda mahalle sakinlerinin konuya ve uygulamaya dair genel eğilimi sunulmuştur. Yenileme süreci katılımcı grubun bakış açısıyla yorumlanmış ve nedensellik ilişkisi içerisinde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çoklu bir bakış açısıyla mekân ve insan ilişkileri arasındaki derinlik doğal çevre koşullarında incelenmiştir. Genel eğilimin kentsel yenileme sürecine karşıt bir durum içerisinde olması ve mahalle sakinlerinin kendilerini sürece nispeten dahil hissedememesi ve süreç hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması yenileme faaliyetlerinin bütüncül bir biçimde sonuçlanmamasına sebep olmaktadır. Kamu kurumlarının, mahalle sakinlerinin, konu ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarının etkileşim içerisinde harekete geçmesi ve bütüncül bir yenileme çalışmasının gerçekleştirilmesi etkin ve etkili insan faktörünü merkeze almakla mümkün olabilecektir.

İlgili paydaşların sürecin içerisinde aktif rol alması kente dair her türlü çalışmanın köklerini oluşturmaktadır. Şehirsiz mekâna hükmetmek ve ona hakimiyet kurmaya çalışmak itici bir faktör olacaktır diyebilmekteyiz.

Kentsel yenileme faaliyetlerinin belirsizliği ve katılımcı grubun emsal çalışmaların gerçekleştiği alanlara dair olumsuz yaklaşımları yenileme faaliyetlerine bir risk olarak bakılmasına sebep olmaktadır. Yenileme faaliyetleri farklı disiplinlerin koordineli çalışmaları ile sürecin gerçekleştirileceği alanda yaşamını sürdüren halkın sürece dahil edilmesi ve alanın şehir hafızasında edindiği tarihsel geçmişin göz önünde bulundurulması ile gerçekleştirilmesi yenileme çalışmalarının etkin ve sürdürülebilir kılınmasını sağlayacaktır.

Fiziksel bir yenilemenin yanı sıra mahallenin sosyo- kültürel dokusu ile bağlantılı projeler üretmek yani odak noktasına yapı topluluklarını değil insanı almak etkin bir dönüşüm sürecinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Söz konusu mahallenin tarihi bir alan olmasının bilinirliğinden hareketle gerçekleştirilecek yenileme faaliyetleri kapsamında kentsel koruma ilkelerinin gereklilikleri ile hareket edilmesi, tarihsel kimlikle uyumlu koruma politikalarının gerçekleştirilmesi altı çizilmesi gereken hususlardandır.

Kentsel yenileme faaliyetleri mahallenin mevcut durumu, sakinlerin beklentileri, ortaya çıkacak sonuçların göz önünde bulundurulması, yetkili merciler ve sakinler ile eşgüdümlü bir çalışma içerisinde gerçekleşmesi gereken bir süreçtir. Yenileme çalışmalarının salt fiziksel bir süreç olmadığını bilinirliğinden hareketle sosyal boyutların da süreç içerisinde göz önünde bulundurulması sağlıklı bir sonuçla karşılaşılmasını sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek olmadığını beyan ederim.

Finansal Destek: Yok

Teşekkür: Yok.

KAYNAKÇA

- Amicis, E. (2010). *İstanbul*. Filiz Özdem (Çev.). 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alver, K. (2010). 'Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği', *İdealkent Dergisi*, sayı:2, 116- 139.
- Bachelard, G. (2017). *Mekânın Poetikası*. Alp Tümertekin (çev.). 4. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar- Modernite ve Safraları*. Osman Yener (Çev.). 1. Basım. İstanbul: Can Yayınları.
- Can, A. (2008). 'İnsan Mekân Etkileşimi ve Kent Estetiğine Giriş', *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Ed. Recep Bozdoğan ve Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınları, Ankara, 331-362.
- Doğaner, A. (2017). *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları & Finansman Modelleri*. (Yayınlanmış Doktora Tezi) MBB Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Duben, A. (2016). *Kent, Aile, Tarih*. Leyla Şimşek (Çev.). 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erder, S. (2006). Refah Toplumunda Getto. 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1984). 'Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine' *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı:4, İstanbul.
- Ergün, N. (2006). 'Gentrification Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 15.
- Erzen, Jale. (2017). *Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı*. 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Eyice, S. (1991). 'Ayvansaray Maddesi', *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C.4, 289- 294.
- Eyice, S. (1993). 'Ayvansaray', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 1- Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 491-495.
- Genç, Fatma N. (2008). 'Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü', *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 15 Sayı:1, Manisa, 118-130.
- Harvey, D. (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Mehmet Morali (Çev.). 5. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- İslam, T. (2006). 'Gentrification Kavramı ve İstanbul', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 12.
- Keyder, Ç. (2000). 'Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına', *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında*. Sungur Savran (çev.), İstanbul: Metis Yayınları, 1. Baskı, 183.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. Işık Ergüden (Çev.). 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Mekânın Üretimi*, Işık Ergüden (Çev.). 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Marcuse, Peter. (2014). 'Hangi Kent, Kim(ler)in Hakkı?', *Kâr İçin Değil Halk İçin: Eleştirel Kent Teorisi ve Kent Hakkı*. Ali Yağız Şen (Çev.) 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık. s. 47-71.
- Ortaylı, İ. (1977). 'İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış'. *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı: 10/ 2 Haziran.
- Özden, Pelin P. (2008). *Kentsel Yenileme*. 1. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Simmel, G. (2017). *Modern Kültürde Çatışma*. Tanıl Bora, Utku Özmakas, Nazile Kalaycı, Elçin Gen (Çev.). 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Smith, Neil. (2017). *Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi*. Esin Soğancılar (Çev.). 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Uzun, N. (2006). 'İstanbul'da Seçkinleştirme (gentrification): Örnekler ve Seçkinleştirme Kuramları Çerçevesinde Bir Değerlendirme', *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sakinleri*, David Behar- Tolga İslam (drl.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 38-39.
- Türkün, A. (2016). 'İstanbul'un Tarihi Konut Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm: Tarlabası ve Fener- Balat- Ayvansaray Örnekleri', *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener- Balat- Ayvansaray: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü*, Zeynep Ahunbay- İclal Dinçer- Çiğdem Şahin (Ed.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, 133- 181.

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun (Kaynak: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf>)

Kaynak belirtilmeyen görseller yazarın arşivinden derlenmiştir.